

Bergvesenet

Postboks 3021, N-7441 Trondheim

Rapportarkivet

Bergvesenet rapport nr 4765	Intern Journal nr 1504/98	Internt arkiv nr	Rapport lokalisering	Gradering Åpen
Kommer fra ..arkiv	Ekstern rapport nr	Oversendt fra	Fortrolig pga	Fortrolig fra dato:

Tittel

Fotefar mot Nord "Kobberverket i Kåfjord"

Direktørboligens hageanlegg i Kåfjord - et herregårdsanlegg etter engelske forbilder.

Forfatter

Veiseth, Anita

Dato

År

15.02 1998

Bedrift (Oppdragsgiver og/eller oppdragstaker)

Alta Kommune

Kommune

Alta

Fylke

Finnmark

Bergdistrikt

1: 50 000 kartblad

18341

1: 250 000 kartblad

Nordreisa

Fagområde

Historisk

Dokument type

Forekomster (forekomst, gruvefelt, undersøkelsesfelt)

Kåfjord

Råstoffgruppe

Malm/metall

Råstofftype

Cu

Sammendrag, innholdsfortegnelse eller innholdsbeskrivelse

Fagrapport av landskapsarkitekt Anita Veiseth.

BV 4765

FOTEFAR MOT NORD

Fagrapport av Landskapsarkitekt
MNLA Anita Veiseth, dato: 15.02.98
"Kobberverket i Kåfjord", Alta

DIREKTØRBOLIGENS HAGEANLEGG I KÅFJORD
- et herregårdsanlegg etter engelske forbilder

INNHOLDSLISTE

Forord

Sammendrag

- 1. Innledning**
- 2. Bakgrunn for prosjektet**
 - 2.1 Historikk for Kobberverket i Kåfjord
 - 2.2 Utgangspunkt for registreringsarbeidet
- 3. Målsetting og arbeidsmetoder**
 - 3.1 Målsetting
 - 3.2 Materiale og metoder
 - 3.3 Usikkerhetsfaktorer
- 4. Den engelske perioden (1838-1878)**
 - 4.1 Den første direktørboligen brenner og påfølgende anleggsfase
 - 4.2 Anleggets plassering i landskapet
 - 4.3 Et formalt anlegg med engelske forbilder
 - 4.4 Direktørboligen og andre bygninger
 - 4.5 Den lille haugen
 - 4.6 Rondellen og de grusete vegene
 - 4.7 Kjeglebanen og tennisbanen
 - 4.8 Dueslag
 - 4.9 Andedammen
 - 4.10 Støttemuren
 - 4.11 Stakittgjerde og trebruer
 - 4.12 Beplantning i anlegget
- 5. Den svenske perioden (1896-1909)**
 - 5.1 Svenske interesser overtar driften
 - 5.2 Hageanleggets hovedtrekk beholdes
 - 5.3 Direktørboligen og andre bygninger
 - 5.4 Kjeglebanen og tennisbanen
 - 5.5 Lysthus
 - 5.6 Dueslag
 - 5.7 Beplantning i anlegget
- 6. Husmorskoletiden (1914-1944)**
 - 6.1 Husmorskole - endringer og blomstringstid
 - 6.2 Direktørboligen og andre bygninger
 - 6.3 Kjeglebanen og tennisbanen
 - 6.4 Lysthus
 - 6.5 Dueslag
 - 6.6 Stauder og sommerblomster

- 6.7 Prydbusker og trær
- 6.8 Nyttehage
- 6.9 Vedlikehold og rutiner
- 7. **Nyere tid/dagens situasjon**
 - 7.1 Den brente jords taktikk 1944
 - 7.2 Gjenreisningstiden
 - 7.3 Ny tid - nye funksjoner
 - 7.4 Kulturminneregistrering 1988
 - 7.5 Eksisterende kulturspor i dag
 - 7.6 Norsk Kulturfond/ Norsk Kulturråd
 - 7.7 "Fotefar mot nord" - prosjektet
 - 7.8 Skoleutvidelse på direktørboligens tomt
 - 7.9 Kulturminnevern vs. skoleutbygging - enten/eller ?

Litteraturliste

Annet kildemateriale

Kilder

FORORD FRA STYRINGSGRUPPEN

Landskapsarkitekt Anita Veiseth har hatt ansvaret for en fordypningsdel av prosjektet "Kobberverket i Kåfjord". Alta kommunes bidrag til landsdelssamarbeidet, "Fotefar mot nord". Et kulturminne i hver kommune skulle tilrettelegges og til sammen gi et bredt bilde av landsdelens folk, natur og virksomhet gjennom 10.000 år. Mens hoveddelen av prosjektet gjaldt tilrettelegging av et utvalg gruveminner som var så godt bevarte, så hardføre og så lett tilgjengelige at de egnet seg til å vise fram, skulle Veiseths del framskaffe ny kunnskap om svake, lite synlige kulturminner fra Hageanlegget rundt verksdirektørens bolig, "The House". Hun skulle registrere kulturminner som tidligere var dårlig dokumentert og gjøre granskinger i arkiver, intervju kjente folk og konsultere fageksperter på lignende anlegg. Veiseth tok selv initiativet til dette arbeidet og hovedprosjektets tilblivelse skyldes til en viss grad Veiseths engasjement og store interesse for Kåfjords spennende historie. Et engelsk hageanlegg fra 1800-tallet langt nord for polarsirkelen er noe som fanger mange mennesker i Norge og utlandet. I sin tid var miljøet ved verksdirektørens bolig "The House" kjent blant reisende som en rik, varm oase av sivilisasjon i det høye, kalde nord. I vår tid er det mange i Alta som enda snakker om den svunne herskapsboligen. Men etter at alt ble brent og ødelagt i krigen har mange ikke en gang visst hvor hagen lå i Kåfjord. Takket være Anita Veiseths innsats er dette usedvanlige kulturminnet blitt kartfestet, beskrevet i detalj og avmerket i terrenget slik at det kan være til glede for mange idag og i framtiden. Vi vil gjerne takke Norsk kulturråd for støtten som gjorde dette arbeidet mulig.

Hans Christian Søborg
Bestyrer Alta Museum

FORORD FRA LANDSKAPSARKITEKTEN

Denne fagrapporten er en avsluttende rapport for det arbeidet som har omfattet registreringer og kildegranskinger vedrørende direktørboligens hageanlegg i Kåfjord, innenfor rammen av Fotefar mot nord-prosjektet i Kåfjord. I forbindelse med Kulturminnedagen 1994 var jeg i Kåfjord og lyttet til foredrag om Kobberverket i Kåfjord. Som landskapsarkitekt ble jeg interessert i direktørboligen og hageanlegget som hadde vært der tidligere. Jeg fikk en som var lokalkjent til å vise meg tomten hvor direktørboligen hadde ligget. Det eneste vi så var en gruset flate med to håndballmål. Vi gikk litt rundt, og jeg visste ikke helt hva jeg så etter. For å begynne et sted ba jeg han om å stille seg opp der hovedinngangen til "The House" hadde vært, og beskrive for meg hva han hadde sett derfra 50 år tilbake i tid. Han fortalte om staudehekker, trær og busker, grønnsaksbed og grusete gangveger. Hele anlegget var borte, men historiene og minnene hadde fortsatt å leve. Stedet hvor han stod, og den måten han beskrev anlegget på fortalte meg også en ting til: dette hageanlegget var annerledes enn alt annet jeg hadde sett i Finnmark. Jeg ønsker å takke alle som har hjulpet meg i arbeidet med å avdekke hageanleggets historie. Jeg takker Norsk kulturråd som har gitt sin økonomiske støtte til prosjektet. Spesiell takk til Mette Eggen og Ingebjørg Hage som har hjulpet meg i faglige spørsmål. Takk til Harry Pettersen i Kåfjord som viste meg anlegget den første gangen. Takk til styringsgruppen for prosjektet som med sin velvillige innstilling gjorde det mulig å få laget denne rapporten i tillegg til min del av tilrettelegging av kulturminner i Kåfjord.

Anita Veiseth
Landskapsarkitekt MNLA

SAMMENDRAG

Denne rapporten er en fagrapport som dokumenterer hvordan det er arbeidet for å komme fram til de scenarier og konklusjoner som er kommet med i brosjyren Nordkalottens første storindustri - Kobbervirket i Kåfjord, Alta. Brosjyren ble utarbeidet i forbindelse med Fotefar mot nord - prosjektet i Alta kommune og i brosjyren beskrives hageanleggets utviklingstrekk gjennom de 150 årene som er gått siden den ble anlagt. Fagrapporten inngår som del 2 av avslutningsrapporten for fotefarprosjektet i Alta kommune. Arbeidet er utført med støtte fra Norsk Kulturfond.

Historien til hageanlegget kan grovt deles inn i fire etapper: Den engelske perioden (1838-1878) da hageanlegget ble anlagt og fikk sin hovedform. Den svenske perioden (1896-1909) da svenske interesser gjenopptok driften og hovedsakelig gjorde endringer på bygningsmassen. Hageanlegget fikk en oppblomstring i husmørskoletiden (1914-1944), da tyskerens brenninger fjernet bygningene og mye av hageanlegget. Den siste perioden startet med gjenoppbyggingen etter krigen og varer fortsatt. I denne perioden ble eiendommen tatt i bruk til skoletomt og Kåfjord skole har holdt til her fra 1950-tallet fram til i dag.

Fagrapporten tar for seg de ulike elementene i hageanlegget gjennom tidene, og forsøker å beskrive, dokumentere og plassere dem i hagens historiske utvikling. Dokumentasjonen er hentet fra litterære kilder, kobberverkets eget arkiv, kartoppteigninger, fotografier, fagpersoner og muntlige kilder. Kildene er kryssjekket mot hverandre og mot generelle utviklingstrekk i hagekunstnesn historie i Norge, Skandinavia og England i samme periode.

Kåfjord lå langt mot nord og langt fra de sentrale maktsentra i Norge på den tiden hageanlegget ble til. Handel og næringsutvikling i landsdelen var derimot i en rivende utvikling, og Nord-Norge og Finnmark lå nær viktige handelsveger og hadde tilgang til store naturressurser som den industrielle revolusjon var avhengig av for å kunne etablere og utvikle seg. Engelskmennene drev med utstrakt handel med Russland, og det var engelske interesser som startet Kobbervirket i Kåfjord i 1826 etter å ha fått rettighetene til å starte prøvedrift etter kobbermalm.

Kobbervirket i Kåfjord er senere kalt Nordkallottens første storindustri, og befolkningstallet økte i løpet av 15 år til over 1.000 innbyggere. Dette var flere enn i finnmarksbyene Hammerfest, Vadsø og Vardø tilsammen. Verksledelsen så seg selv som en sivilisasjonens siste utpost mot nord. De bygget en flott direktørbolig med hageanlegg i herskapsstil, de inviterte gjester til middager det gikk begeistrede rykter om. De bygget barnehage, skole, bakeri og et forsamlingshus for å skape stabile og gode forhold for arbeiderne på verket. Det de trengte av varer som de ikke fikk kjøpt i landsdelen, ble sendt med skip fra England som gikk i fast trafikk. Den naturlige ferdselsåren på den tiden var sjøvegen som bandt England, Nord-Norge og Russland sammen.

Direktørboligen og hageanlegget har vært igjennom store forandringer gjennom tidene. Den mest dramatiske var i 1944 da den tyske okkupasjonsmakten brukte den brente jords taktikk for å stoppe allierte styrker i å rykke fram gjennom Finnmark. Direktørboligen og de øvrige bygningene ble jevnet med jorden. Etter krigen ble det bygget en barneskole på eiendommen som siden er utvidet gjennom flere byggetrinn.

Et ønske for framtiden er å kombinere de kulturinteresser som finnes i området med skolens behov for funksjonelle og godt tilrettelagte utearealer. Den nye læreplanen for grunnskolen Reform 97 gir sterke føringer mht. læring i nærmiljøet, lokalhistorie og læring gjennom egne erfaringer og praktiske øvinger.

Alta 20.mai 1998

Landskapsarkitekt MNLA Anita Veiseth

1. INNLEDNING

Denne fagrapporten omhandler direktørboligens hageanlegg i Kåfjord og er en av to avslutningsrapporter tilknyttet arbeider som har vært utført innenfor rammen av Fotefar mot nord-prosjektet i Alta kommune. Alta kommune valgte å tilrettelegge Kobbervirket i Kåfjord som sitt bidrag til Fotefar mot nord-prosjektet. Hovedrapporten er forfattet av prosjektleder Aase Kristin Abrahamsen. Fotefar mot nord var tenkt som den første grunnsteinen i det omfattende arbeidet med å tilrettelegge dette kulturminneområdet.

Samtidig som Alta Museum høsten 1994 søkte om tilskudd til en begrenset tilrettelegging av kulturminnene i Kåfjord, søkte landskapsarkitekt MNLA Anita Veiseth via Alta Museum om finansiering av registreringsarbeid vedrørende direktørboligens hageanlegg. Begge prosjektene ble vurdert til å være av interesse, og ble tildelt midler. For å få bedre samordning mellom prosjektene, ble det besluttet å legge registreringen av hageanlegget inn under Fotefar mot nord-prosjektet med samme administrasjon og felles styringsgruppe. På denne måten ville nye kunnskaper om hageanlegget bli med i en felles publikasjon om kobberværksdriften, samt at en felles prosjektledelse ville spare tid og ressurser.

Aase Kristin Abrahamsen ble ansatt som prosjektleder og startet arbeidet i januar 1996. En styringsgruppe ble etablert med følgende representanter: Hans Christian Søborg (Alta Museum), Heidi Bjørn (Alta kommune), Ranveig Pedersen (Kåfjord Bygdelag), Anita Veiseth (hageanlegget) og prosjektleder. Styringsgruppen holdt jevnlige møter gjennom 1996.

Den opprinnelige framdriftsplanen for prosjektet beskrev registreringsarbeid våren 1996, tilrettelegging og opparbeiding av området samme sommer, og ferdig produsert brosjyre innen utgangen av året. Det ble snart åpenbart at selve planarbeidet og de sammensatte kulturminne- og andre interesser i området tilsa en forlenget prosjektperiode. Det ble sommeren/høsten 1996 bestemt at prosjektområdet skulle ferdigstilles til den formelle åpningen av kulturminneåret 1997 i Alta 15. juni 1997. Til denne datoen var kulturstien skiltet, parkeringsplass opparbeidet og Fotefar mot nord-brosjyren ferdig trykket.

Arbeidet med registrering av direktørboligen ved kobbervirket foregikk i hovedsak våren og høsten 1996, og i forkant av utarbeidelse av skilt- og brosjyrettekster. Noe har likevel foregått parallelt og nye momenter har kommet til underveis, slik at denne rapporten forhåpentligvis vil gi en samordnet og detaljert framstilling av hageanleggets historie. Denne fagrapporten er tenkt som en sammenstilling av råmaterialet som har vært tilgjengelig i prosessen, og som en dokumentasjon av det arbeidet som har vært utført. Det får bli en senere oppgave å lage en litterært gjennomarbeidet framstilling av hageanleggets historie.

2. BAKGRUNN FOR PROSJEKTET

2.1 Historikk om Kobberverket i Kåfjord

Kåfjord er i dag et mindre tettsted med ca. 200 innbyggere. Kåfjord ligger i Alta kommune ca. 20 km fra Alta tettsted langs vestsiden av Altafjorden. Kåfjord ligger ved fjorden, mens E6 går gjennom bygda og deler den på langs. Fra fjorden stiger terrenget bratt på begge sider, og danner markante vegger i landskapsrommet. Det finnes flere spor etter tidligere bosetninger i området.

Innen kobberverket startet sin virksomhet på 1800-tallet var det kun et par flyttsamefamilier som bodde i Kåfjorden. Det hadde lenge vært kjent at det var gjort malmsfunn i fjellene rundt Kåfjorden, men det var de engelske handelsmennene John Rice Crowe og Henry Woodfall som i 1825 fikk konsesjon på prøveuttak, og som seinere dannet Alten Copper Mines i 1826. Selskapet ble seinere omdøpt til Alten Copper Works, og etter dette var det kontinuerlig drift på kobberverket i 52 år. Kobberverket i Kåfjord er i ettertiden kalt "Nordkalottens første storindustri", og på det meste bodde det over 1.000 mennesker i Kåfjord. Dette var flere enn det bodde i Finnmarksbyene Hammerfest, Vadsø og Vardø tilsammen på den tiden.

Kobberverket var på sitt mest fremgangsrike i 1840-årene. I 1878 ble driften stanset og de engelske interessene trakk seg ut. Svenske interesser overtok driften i 1896. De bygget ny smeltehytte, forretning og kontorbygning, men i 1909 var det for alltid slutt på kobberdriften. En del bygninger og utstyr ble flyttet ned til Sulitjelma hvor driften fortsatte. Direktørboligen ble overtatt av staten som startet Finnmark Husmorskole på eiendommen i 1917. Denne ble drevet til bygningen sammen med øvrig bebyggelse i Kåfjord ble brent av den tyske okkupasjonsmakten en vinternatt i 1944. Det eneste som stod igjen var Kåfjord kirke, og den var sterkt skadet av granatsplinter. Kirken ble satt istand etter krigen, og Riksantikvaren har vært inne i bilde i det restaureringsarbeidet som har vært utført. Der direktørboligen stod ble det bygget barneskole, og restene av slagghauger og smeltehytten samt rester av flere grunnmurer er fortsatt synlige i landskapet. I den gamle kvenbyen på den andre siden er fjorden, er gamle grunnmurer og steinsatte gater fortsatt synlige i terrenget.

2.2 Utgangspunkt for registreringsarbeidet

For den som er bosatt i Alta kommune er Kobberverket i Kåfjord en del av en felles kulturarv som avspeiler seg i bosettingsmønster og næringsveger (bergverk, skiferdrift og jordbruk) som fortsatt er levende i regionen, og som har dannet grunnlaget for mye av Vest-Finnmarks videre utvikling og befolkningsvekst. Bygningene og produksjonsutstyret som hørte til kobberverksdriften ble flyttet til Sulitjelma etter 1909, eller ble brent i 1944. De synlige sporene består derfor først og fremst av eksisterende grunnmurer, slaggstedsdepoter og usikrede gruveganger. En del av kulturminnene ble registrert i forbindelse med SEFRAK-prosjektet, men langt fra alle.

I Altas historie bind I og II beskriver professor Jens Petter Nielsen ved Universitetet i Tromsø kobberverkets historie, og her er også direktørboligen og hageanlegget nevnt. Ved besøk og omvisning på direktørboligens tomt høsten 1994 av en lokalkjent person, fikk jeg forståelse av at det her var snakk om et helt spesielt anlegg som i sine hovedtrekk var annerledes enn hageanlegg jeg hadde kjennskap til fra Finnmark. Hovedbygningen var vendt mot kirken og ikke vendt mot fjorden slik det var vanlig ved kysten. Anlegget hadde en formal og aksial

oppbygning hvor alle linjer av betydning krysset foran hovedinngangen. Her fantes ingen antydning til tundannelse for å anskueliggjøre makt og selvforsyningssevne. Hageanlegget var ingen avgrenset og inngjerdet prydhage skjernet mot beitende husdyr.

3. MÅLSETTING OG METODER

3.1 Målsetting

Målsettingen med denne rapporten, utover å dokumentere hvordan hagen har sett ut, er å synliggjøre den utviklingen og endringen dette hageanlegget har vært igjennom i løpet av de drøyt 150 årene som er gått siden det ble bygget.

Hagens utvikling er inndelt i fire perioder:

1. Den engelske perioden (1838-1878)
2. Den svenske perioden (1896-1909)
3. Husmorskoletiden (1914-1944)
4. Nyere tid/gjenreisningstiden (1945-dd)

Vi ønsker med denne rapporten å fortelle og anskueliggjøre hageanleggets utvikling gjennom de ulike periodene, med referanser til hva som var vanlig og moderne i Norge og England på den tiden.

3.2 Materiale og metoder

Litteratursøk ble gjennomført i Kobberverkets arkiv ved Universitetsbiblioteket i Tromsø våren og høsten 1996. Kobberverkets kart- og billedmateriale ble også gjennomført. Av stor verdi var et registreringskart over direktørboligen og hageanlegget fra 1904 opptegnet av sersjant G. Sletnes, som viste bygningsmasse og ulike installasjoners plassering.

Tilgjengelig skriftlig materiale ved Alta Museum ble gjennomgått, bl.a utdrag av selvbiografien til Stephen Henry Crowe, sønn av John Rice Crowe. Han tilbragte de fleste av sine barndomsår i direktørboligen. Utdrag fra Altaboka 1988, materiale utgitt fra Høgskolen i Finnmark, og særskrift vedrørende kobberverket ble gjennomgått. Gjennomgang av billedmateriale fra ulike tidsperioder, samt tegnede skisser fra den første tiden ble brukt for å anskueliggjøre anleggets utviklingshistorie.

Av stor verdi var dialog og diskusjoner med fagpersoner som hadde ulike innfallsvinkler til mine problemstillinger. Gjennom hele prosjektperioden hadde jeg kontakt med l.amm. Mette Eggen ved Institutt for landskapsplanlegging, Ås-NLH for faglige innspill og dialog. Faglige innspill fikk jeg også fra dr. art Ingebjørg Hage som med sin kjennskap til arkitekturhistorie kom med konstruktive innspill vedrørende bygningenes historie.

Inspirasjon til prosjektet fikk jeg av professor i historie Jens Petter Nielsen som med sin kunnskap om kobberverkets historie gjorde meg kjent med det sosiale liv og personlighetstrekk hos de ulike lederne ved kobberverket. Brynhild Mørkved som er konservator i botanikk ved Tromsø Museum, bisto velvillig med kunnskap om de ulike prydveksters tilgang og utbredelse i Nord-Norge. Muntlige kilder jeg har brukt er Jonny og Harry Pettersen, samt Lina Walseth i Kåfjord.

3.3 Usikkerhetsfaktorer

Hageanleggets utvikling er godt dokumentert fra og med 1896 da svenske driftsinteresser overtok eiendommen. Den største usikkerheten knytter seg til årene 1838- 1878. Fra denne perioden eksisterer det kun skriftlige kilder med beskrivelser av bl.a andedammen.

Som tidligere nevnt er store deler av anleggets utviklingshistorie basert på tolking av billedmateriale. Vi vet ikke med sikkerhet nøyaktig når alle bildene er tatt. Vi har brukt bildene til å dokumentere hvilke endringer som er gjort med bygninger og hageanlegg, og i hvilken rekkefølge endringene har kommet. Vi kan likevel ikke med nøyaktig sikkerhet angi tidspunkt for alle endringer.

Vi har ikke funnet billedmateriale fra før nedleggelse av driften i 1878, men Riksantikvaren har billedmateriale fra før svenske interesser overtok i 1889. Den tidligste billedframstillingen av hageanlegget vi har hatt tilgang til er en håndtegnet skisse av presten Søren Dahl fra 1880-årene.

Den daterte karttegningen over eiendommen fra 1904, har vært et viktig hjelpemiddel i arbeidet med å sortere og systematisere tilgjengelig materiale.

Utviklingen i Nord-Norge har ikke alltid fulgt landevegen fra hovedstaden. Sjøvegen og kontakten mot kontinentet var muligens av større betydning på den tiden kobberverket ble etablert. Når vi tar i betraktning at det var engelsk verksledelse de første 50 årene, er det ikke usannsynlig at mange impulser vedrørende byggeskikk og hagetradisjoner kom derfra. Antakelser vedrørende hageanlegget er drøftet mot dokumentert kunnskap fra landsdelen forøvrig, men noe usikkerhet vil det være mht. til enkelte av dateringene som er gjort. Der det er usikkerhet er dette drøftet i teksten.

4. DEN ENGELSKE DRIFTSPERIODEN (1838-1878)

4.1 Den første direktørboligen brenner og påfølgende anleggsfase

Den første direktørboligen var en stor laftet bygning i tre etasjer. Den brant ned i 1838, og en ny direktørbolig ble reist på den samme tomten etter kort tid. Vi vet ikke med sikkerhet hvordan den første bygningen så ut, det finnes kun en enkel håndtegnet skisse som viser en toetasjes laftet trebygning. Den andre direktørboligen finnes det derimot mye materiale om.

Kobberverket var på sitt største og mest optimistiske mot slutten av 1830-årene. Den nye kirken stod ferdig året før etter stor innsats fra verksarbeiderne, og verksledelsen så lyst på framtiden. Boligen ble sannsynligvis bygget med utgangspunkt i en panelkledd laftekasse. Den enkleste tilgangen på ferdig tømmervirke på den tiden var fra sagbruk i Trøndelag som leverte ferdig laftede råbygg. Om det ble leid inn lokale snekkere eller om det ble hentet håndverkere fra Trøndelag, Tromsø eller England er vanskelig å vite, men sannsynligvis har lokale snekkere blitt benyttet i den utstrekning de var tilgjengelige. Den nye direktørboligen ble bygget med utgangspunkt i tradisjonelle norske håndverksteknikker, men med forbilder og inspirasjon til fargesetting og detaljering hentet fra engelske herregårder. Gulvene var belagt med vakre keramiske fliser, og boligen ble oppvarmet med engelske kaminer. Møbler, gardiner og annet

interiør har mest sannsynlig kommet med frakteskuter fra England som leverte koks til smelteovnene før de returnerte med tømmer og trelast fra Murmansk.

4.2 Anleggets plassering i landskapet

Den nye direktørboligen ble bygget på eiendommen Skogtun som lå ca. 800 m fra gruvene og smeltehytta, og mindre enn 100 m fra fjorden. Landskapet reiser seg bratt fra fjorden, og eiendommen ligger i lett skrånende terreng mellom to elve-/bekkedrag. Som navnet tilsier har tomten vært skogkledt, sannsynligvis en blanding av furu på de tørreste partiene, og bjørk og rognetrær langs elve- og bekkedragene.

Som tidligere nevnt var den tradisjonelle byggeskikken langs kysten på den tiden å henvende boligen med fronten mot fjorden, og ofte lå flere bygninger rundt et tun. Pryd- og nyttehager var vanlige, og besto som regel av et rektangulært område som var inngjerdet med stakittgjerde for å holde husdyrene ute. Prydhagen kunne være av varierende størrelse og inneholdt grusganger, sittebenker, dueslag, staudebed, sommerblomster og nyttevekster avhengig av interesser og økonomisk mulighet.

Den nye direktørboligen ble lagt på tvers av terrengfallet med frontfasaden vendt mot nord og kirken. Bygningen var ca. 8 m bred og 39 m lang med et midtparti i to etasjer, og den sørlige delen ble bygget på en forstøtningsmur av slaggstein. Hageanlegget er formalt anlagt foran hovedinngangen. Direktørboligen og hageanlegget hadde ingen henvendelse av betydning mot fjorden hvor bryggen og butikken lå. Kun to sekundære veger går ned mot disse serviceinstitusjonene. Foruten den manglende kontakten mot fjorden, er det uvanlig å legge en bygning henvendt mot nord i en landsdel hvor sollyset er et begrenset gode, iallefall om vinteren og våren.

Forklaringen kan ligge flere steder, og være formet av flere hensyn. De kalde vintervindene i Kåfjord kommer sørfra slik at plasseringen med ryggen mot sør gir godt lé i vinterhalvåret.

Den uvanlige plasseringen i landskapet kan også være valgt fordi direktørboligen var rettet mot landbasert virksomhet og en ønsket å knytte direktørboligen opp mot infrastrukturen tilknyttet gruvevirksomheten. Den kan dessuten være valgt av formale og formelle hensyn fordi kontakten og henvendelsen mot kirken var av betydning. Det faktum at det ble bygget en støttemur for å få plassert bygningen, viser at plasseringen i landskapet ikke var uten betydning. Direktørboligen kunne med enkle grep blitt lagt langs terrengfallet med f.eks et hageanlegg i terrasser eller jevnt skrånende ned mot fjorden. Ut fra disse argumenter kan en trekke den konklusjonen at verksledelsen ønsket å bygge en direktørbolig som ville understreke deres sosiale og økonomiske posisjon i gruvesamfunnet, og at henvendelsen mot kirka var av betydning og ikke tilfeldig.

4.3 Et formalt anlegg med engelske forbilder

Det er ikke unaturlig at verksledelsen som tilhørte den engelske overklassen ønsket å bygge en direktørboligen i henhold til den standard de var vant til fra sitt hjemland. Gruvevirksomheten var inne i sin mest optimistiske periode. Eget smelteverk var blitt bygget i 1835, den nye kirka stod ferdig i 1837, og kobberet ble fraktet til England for salg og videreforedling. Ved utgangen av 1840 var Alten Copper Works det største jern- og kobberverket i landet regnet i antall ansatte, med avdelinger i Raipas og Kvænangen.

Verksledelsen var kjent for stor gjestfrihet, og de fleste embetsmenn og andre velsette gjester som reiste forbi, ble innlosjert og servert utsøkte middager og annen bevertning. Spesielt John Rice Crowe skal ha vært en oppfinnsom og underholdende vert. Verksledelsen så på seg selv som en sivilisasjonens utpost mot nordishavet, som "et imperium i miniatyr" (Jens P. Nielsen). De sørget med stor iver for at ingen bekvemmeligheter skulle mangle besøkende gjester. Verksledelsen fikk bl.a The Times tilsendt fra hjemlandet, og de var kjent for sin gode vinkjeller.

Skogtun, som eiendommen heter, strekker seg fra fjorden opp mot fjellet, avgrenset av to elve-/bekkedrag. Den nye direktørboligen ble lagt tilbaketrunket langs sørsiden av eiendommen. I skråningen ned mot Gårdselva bak hovedbygningen lå en beskjeden driftsbygning. Foran hovedbygningen ble det anlagt en hage på eiendommen med kjelebane, tennisbane, andedam og prydevekster. Eiendommen var avgrenset av et stakittgjerde med flere store porter, og vi antar at vegetasjonen langs eiendomsgrensen ble beholdt som avskjerming.

Hovedadkomsten til eiendommen var lagt fra nordsiden, over en liten haug fra kirka. Dette var en gruset kjøreveg for hesteskyss og den sluttet i en rondell foran hovedinngangen. Rondellen var et vanlig element ved engelske herregårder, og var utformet slik at det var mulig å kjøre rundt for hesteskyssen, samtidig som den var et dekorativt element.

For verksledelsen var det viktig å understreke sin posisjon i nærmiljøet, og skape et strukturert og velfungerende samfunn med utgangspunkt i et hierarkisk system. Dette ble bl.a gjort ved å gruppere boligbebyggelsen etter sosial posisjon ved kobberverket (ledelse, funksjonærer, arbeidere), og ved å bygge en direktørbolig som ved sin plassering og komfort ga den ønskede virkning. Alten Copper Works var kjent i sin samtid for gode sosiale vilkår for arbeiderne ved verket. Barnehage, skole, trivsel og gode boliger ble satt i en bedriftsøkonomisk sammenheng som viktig for å skaffe verket en stabil arbeidskraft.

En annen konklusjon en kan trekke av bygningenes organisering er at for verksledelsen var det tilsynelatende ikke noe poeng å vise at de var sjølberget. Fjøs og driftsbygninger lå klemte bak hovedbygningen, og de hadde to familier som var ansatt til å ta seg av dyrestell og melking. Det øvrige de trengte kjøpte de eller fikk sendt fra England med skipene som gikk i fast trafikk.

4.4 Direktørboligen og andre bygninger

Direktørboligen som ble bygget i 1838 var som tidligere nevnt en langstrakt bygning. Den hadde en midtfløy i to etasjer og to sidefløyer i en etasje og inneholdt ca. 530 m² boareal. Her fantes spisesal, ballsal, bibliotek og biljardrom. Taket var dekorert med vakre gipsrosetter, veggene var dekket med kostbare tapeter og alle rommene var oppvarmet med engelske kaminer. Den ene av grunnleggerne, John Rice Crowe, bodde i huset med hele sin familie. Den andre engelskmannen Henry Woodfall, som formelt var direktør for kobberverket, hadde sitt eget rom i andre etasje.

Direktørboligen hadde valmet tak som var dekket av trepanel i den engelske driftsperioden. Selve bygningen var laftet og panelkledd. Vinduene var seksdelte empirevinduer med krysspøst. Vinduslistene var malt i en kontrastfarge til de hvitmalt ytterveggene. Hovedinngangen er markert med et lite takoverbygg støttet opp av fire tresøyler, og med empireutskjæringer i laftet.

Vest for hovedbygningen og utenfor gjerdet lå kontorbygningen som ble benyttet i den engelske driftsperioden. Den var bygget av svart slaggstein i to etasjer, og hadde detaljer og utsmykninger i hvitt. Denne bygningen stod til 1944.

I sørenden av eiendommen skjult bak hovedbygningen lå fjøs/stall som en mindre betydningsfull bygning. Den var på ca. 60 m² og var bygget i lafteteknikk.

Det skal også ha vært en liten mølle eller sag tilknyttet eiendommen. På opptegningen fra 1904 ser vi Dahl fra 1880-årene ser vi en to små bygninger rett sør for kontorbygningen ut mot kanten av Gårdselva. Hver bygning er på ca. 9 m² og ligger tett sammen. Muntlige kilder fra Kåfjord forteller at det ble funnet kvernhjul i restene etter brenningene i 1944.

4.5 Den lille haugen

Hovedadkomsten til direktørboligen kom fra nord og gikk over en naturgitt liten haug før en passerte gjerdet rundt eiendommen, og kom fram til hovedinngangen. Denne lille haugen ligger der fortsatt i dag og er ikke bebygget. Herfra kunne en stå og betrakte direktørboligen og hageanlegget i all sin prakt som en forsmak på hva som skulle komme.

Den lille haugen fungerte som et utkikkspunkt hvor en hadde oversikt over eiendommen, samtidig som en hadde utsikt over fjorden og fjellene og aktiviteten på brygga og ved butikken. Slike utkikkspunkt kunne også ha betydning for plassering av bygninger og den henvendelse hageanlegget ble gitt. Forklaringene til plassering av ulike gjenstander i hageanlegget kan ligge i hvordan en ønsket at anlegget skulle framstå fra denne lille haugen.

Haugen ble sannsynligvis beitet av husdyr slik at vegetasjonen ble holdt nede, og kjørevegen ble ryddet og gruset med strandgrus. Rester etter strandgrusen finnes fortsatt langs den bevarte traséen over haugen.

4.6 Rondellen og de grusete vegene

Hovedadkomsten gikk over den lille haugen og sluttet i en rondell foran hovedinngangen. Det gikk også en gruset veg langs frontfasaden som gikk opp mot kontorbygningen, og ned mot fjorden og bryggen/butikken. Langs støttemuren på baksiden av hovedbygningen gikk det en gruset veg som forbandt kontorbygningen, fjøset og bryggen/butikken.

Vegene var gruset i ca. 3 m bredde og gikk i enkle, rette strekninger. De svingte bare der det var nødvendig pga. terrengfallet. I hvilken grad de har vært opparbeidet utover toppdekket vet vi ikke, men det er sannsynlig å anta at masser har vært skiftet ut der det var nødvendig. Over bekkedraget i nord var det bygget to trebruer til å kjøre over, og det var bygget en trebru over Gårdselva på høyde med kontorbygningen.

Oversikt over hvor vegene gikk, vegbredder osv. er hentet direkte fra karttegningen fra 1904, og informasjonen herfra er krysset med billedmateriale fra 1880-årene til ca. 1905. Billedmaterialet dokumenterer at vegene i anlegget ikke ble endret etter at svenske driftsinteresser overtok.

4.7 Kjeglebanen og tennisbanen

Et postkort som sannsynligvis er trykket før 1900 viser direktørboligen og hageanlegget sett fra nord. I forgrunnen i det nordvestre hjørnet av hagen skimtes to bygninger med samme valmete takform som hovedhuset. I begynnelsen gikk antakelsene i retning av et orangerie (hagestue/veksthus) til hageselskaper og skjermet uteopphold i sommerhalvåret. Gjennom drøfninger med l. amm. Mette Eggen ble det imidlertid klart at bygningene måtte være deler av en delvis overdekket kjeglebane.

Kjeglebaner var populære både i England og Norge på 1800-tallet. Kjeglebanen i Kåfjord bestod av to bygninger/paviljonger som målte henholdsvis ca. 8 m x 4,5 m og 3 m x 4,5 m. Bygningene lå i hver sin ende av den åpne kulebanen. Kulebanen målte ca. 20 m x 3 m. Den hadde tregulv og en trefenne med fall til å sende kulene tilbake til spillerne med. Kulebanen er synlig på et fotografi fra ca. 1902. Kjeglenes plassering var ofte markert med et mønster i gulvet, og det var vanlig å spille med 9 kjegler. Kjeglebaner var ofte bygget med grove dimensjoner og av solide materialer. Den største paviljongen har vært oppholdsrom for spillerne, mens kjeglene har stått oppstilt i den lille paviljongen. Det var vanlig at f.eks barn og unge passet på kjeglene og returnerte kulene til spillerne.

Kjeglespill forekommer allerede tilbake i gresk storhetstid, og var kjent opp gjennom middelalderen i Europa. I Sverige og Danmark var spillet kjent fra 1500-tallet, og en antar at det har kommet med munkene som brakte spillet med seg (C. Lewenhaupt/P. Ridderstad: Kjugelspel och kagelbanor i Sverige). Kjeglebaner var veldig populære i Norge utover på 1700-tallet, og i første halvdel av 1800-tallet. I Christiania ble det bygget mange kjeglebaner både i private hageløkker og i tilknytning til dansesaler og spillehaller. (S. Marstrander: Kjeglebanen på løkken Rolighed). Mot slutten av 1890-årene gikk kjeglebanene raskt av moten, og anleggene forfalt og ble etterhvert revet. Den eneste kjeglebanen som finnes igjen i Norge i dag ligger i Oslo og har noenlunde de samme målene som kjeglebanen i Kåfjord (Rolighed/Prof. Dahlsøgt. 32).

I England var kjeglebaner et alminnelig innslag i private hageanlegg, til forlystelse og som ikke alt for anstrengende mosjon. Derfor er det ikke unaturlig at den engelske verksledelsen bygget en kjeglebane på sitt herregårdsanlegg. Det kan ha vært brukt typetegninger til kjeglebanen, eller de har bestilt prefabrikerte elementer direkte fra England.

Det er stor sannsynlighet for at kjeglebanen ble bygget i den engelske perioden. Dette på grunn av at paviljongene er bygget i samme stil som hovedbygningen mht. takform og veggkledning. Kjeglebanene gikk dessuten av moten i Sverige noenlunde samtidig som i Norge (C. Lewenhaupt/P. Ridderstad: Kjugelspel och kagelbanor i Sverige). Det er lite trolig at den svenske ledelsen ville prioritere et gammeldags og umoderne kjeglespill. De var på flere områder tidlig ute med moderne bekvemmeligheter, og fikk lagt inn strøm allerede i 1903.

Tennisbanen vet vi foreløpig lite om bortsett fra at den vises på fotografier fra den svenske driftsperioden. Sophus Tromholt som fotograferte i Kåfjord på 1880-tallet har bare fotografert hovedbygningen. Det er likevel overveiende sannsynlig at denne er bygget samtidig med kjeglebanen i den engelske driftsperioden. Tennisbaner var en naturlig del av engelske hageanlegg på 1800-tallet, og ble benyttet til sosial adspredelse og lett mosjon. Tennisbanen i Kåfjord hadde grusdekke og målte ca. 12 m x 20 m.

4.8 Dueslag

På opptegningen av sersjant G. Sletnes og fotografier fra siste del av 1800-tallet ser vi et dueslag midt på plenen til høyre for hovedinngangen. Selve dueslaget var montert på en høy stolpe som etter muntlig tradisjon skal ha vært et tre som stod på eiendommen og som ble saget av på rot i passende høyde. Dueslaget var rundt med en diameter på ca. 1.5 m og med en kinesiskinspirert takform. Dueslag var moderne på denne tiden og flere væreiere langs kysten i Nord-Norge skaffet seg tilsvarende. Duer ble benyttet i matlagingen og servert ved større middager.

4.9 Andedammen

Andedammen er beskrevet i Stephen Henry Crowes selvbiografi. Han var sønn av John Rice Crowe, og beskriver hvordan han fikk husarrest etter at han hadde dyttet en mindre søster i andedammen. På den rekonstruerte aksonometrien over hageanlegget er andedammen tegnet inn ved trebrua ved hovedadkomsten. Her finnes rester av noe som ser ut som en rund dam ($d=2$ m) ved bekken. Muntlige kilder har antydning at andedammen lå på høyde med kjeglebanen. Her er det tegnet inn et objekt på kartet fra 1904 som måler ca. 2 m x 2 m. Dette kan være en trebru eller en liten bygning. Den første plasseringen er likevel beholdt på aksonometrien ettersom det hele er noe usikkert.

4.10 Støttemuren

Som en følge av at den engelske verksledelsen ønsket å legge hovedbygningen på tvers av terrengfallet, var det nødvendig å legge deler av den langstrakte bygningen på en støttemur. Denne støttemuren ble lagt ca. 10 m bak hovedkroppen, og ca. 1 m bak tilbygget med kjøkkenavdelingen. Støttemuren var ca. 38 m lang, derav 28 m langs langsiden av bygget og 10 m langs kortsiden mot sørøst. Den var murt av slaggstein og naturstein, og hadde en dobbel port montert ca. 10 m fra murens sørøstre hjørne. Porten har sannsynligvis ledet inn til et kaldlager av ukjent størrelse hvor det var mulig å lagre matvarer kjølig og kaldt også om sommeren. Det meste av muren er bevart fram til i dag, men den har sunket sammen flere steder, og porten er murt igjen.

4.11 Stakittgjerde og trebruer

Den håndtegnede skissen av Søren Dahl fra 1880-tallet viser tydelig et stakittgjerde som starter ved støttemuren og ser ut til å fortsette rundt hageanlegget. Det er vanskelig å ta dimensjonene direkte fra tegningen, men vi ser forholdsvis smale stående stakitt ca. 1.2 m høye festet til to tverrliggende spikerslag. Det er usikkert hva slags farge stakittet har hatt, men det er sannsynlig å anta at det har vært hvitmalt som hovedbygningen. Hvitt var en mer fornem farge enn f.eks. rødfarge, fordi den var mye dyrere og derfor mer sjelden. Lyse farger på bygninger skulle også i mange sammenhenger illudere sandstein, som var mer eksklusivt enn trebygninger som var vanlig i Norge.

Trebruer ble bygget over bekken ved hovedadkomsten og ved adkomstvegen til kontoret. En trebru gikk også over Gårdselva til bygninger på oversiden. Trebruene synes på fotografier fra ca. 1900. De er ca. 3 m x 5 m og hadde dekke av langsgående planker og steinsatte brohoder. Vi regner med at de opprinnelige trebruene var grovt dimensjonert, og at det er de samme bruene vi ser på bilder fra den svenske perioden.

4.12 Beplantning i anlegget

Flere botanikere besøkte Finnmark rundt midten av 1800-tallet. Hvorvidt alle besøkte Kobberverket i Kåfjord vet vi ikke sikkert, men bl.a den svenske botanikeren T.M Fries beskriver sitt opphold i Altafjorden og ved Kobberverket i Kåfjord: "Hvad i forsta rummet faller i ogonen, då man besøker denna nejd, ar den owantade yppighet och frodighet, som har visar seg"(...) "I tradgårdarna forekomma åtskilliga prydnadsvaxter, såsom *Primula auricula*, *Aquilegia vulgaris*, en *Aconitum*, *Saxifraga crassifolia*, *Lilium Martagon*, *Convallaria Polygonatum*" (aurikler, akeleie, storehjelm, martagonlilje og ...).

Dokumentasjonen av hvordan hageanlegget har vært beplantet kan vi finne i presten Søren Dahls håndtegnede skisse fra 1880-årene. Her vises direktørboligens baksiden sett fra barnehjemmet i sørvest. Vi ser trevegetasjon foran hovedbygningen. Det ser ut til at vegetasjonen ned mot fjorden er fjernet. Kanskje var det viktig å ha litt kontakt mot fjorden også, og i hvertfall ha utsikt og være synlig fra innseilingen? Sannsynligvis har vegetasjonen blitt fjernet fra eiendommen og området blitt arrondert og tilsådd med plenfrø. En ramme av løvtrær (bjørk og rogn) ble beholdt som ramme rundt eiendommen og til skjerming av familienes privatliv.

På denne tiden var det meste av vegetasjonen nær boligene i Kåfjord hugget og brukt til brensel eller byggematerialer. Direktørboligen og hageanlegget skilte seg derfor ut fra den øvrige bebyggelsen som ganske annerledes med sin hvite langstrakte hovedbygning og et hageanlegg innrammet av bjørke- og rognetrær, i et landskap uten vegetasjon og med små enkle boliger.

Flere botanikere besøkte Finnmark rundt midten av 1800-tallet: Wahlenberg, Laestadeus, Lund, Moe og Norman (T.M. Fries: En botanisk resa i Finnmarken 1864) Hvorvidt alle besøkte Kobberverket i Kåfjord vet vi ikke sikkert, men verksdirektørene skal ha vært interessert i naturvitenskaper, deriblant botanikk. Den svenske botanikeren T.M Fries beskriver sitt opphold i Altafjorden og ved Kobberverket i Kåfjord: "Hvad i forsta rummet faller i ogonen, då man besøker denna nejd, ar den owantade yppighet och frodighet, som har visar seg"(...) "I tradgårdarna forekomma åtskilliga prydnadsvaxter, såsom *Primula auricula*, *Aquilegia vulgaris*, en *Aconitum*, *Saxifraga crassifolia*, *Lilium Martagon*, *Convallaria Polygonatum*" (aurikler, akeleie, storehjelm, martagonlilje og liljekonvall).

Verksledelsen var omgangsvenner med Klerckfamilien i Bossekop (Alta) og Mackfamilien i Tromsø. Begge disse familiene var hageinteresserte og kjent for sine flotte hageanlegg. Tromsøpalmen *Heracleum laciniatum*, kom til Tromsø rundt midten av 1800-tallet via direktørboligen i Kåfjord (Ottar 5/94: Hagekulturen i Tromsø, og Gunnar Graff: Tromsøpalmens hemmelighet avslørt). Tromsøpalmen skal ha kommet til direktørboligen enten fra Nord-Russland eller fra Storbritannia.

Verksdirektøren i årene 1844-1858 Stephen Henry Thomas, kalt Kong Thomas, var interessert i jordbruk og fikk ansatt en egen agronom fra Romsdalen, Ole Furru, som bestyrte verket- og direktørboligens jord. Vi vet ikke med sikkerhet hva som har vært dyrket ved direktørboligen, men i Kåfjord ble det på den tiden dyrket både poteter, gulrøtter, kålrabi, erter, lin og bygg. En nyttehage har sannsynligvis ligget på sørøstsiden av bygningen. Vanlige krydderurter som karve og kvann har trolig vært dyrket her. En spesiell ripssort vokser vill i Altaområdet (Tverrelvdalen) og ble tidlig flyttet inn i private hager.

5. DEN SVENSKE PERIODEN (1896-1909)

5.1 Svenske interesser overtar driften

Den svenske "malmkongen" Nils Persson overtok Alta-Kvænangen kobberverk i 1896 og startet opp gruvedriften igjen. Mesteparten av arbeidskraften ble rekruttert fra Nord-Norge. I 1903 fikk Kåfjord elektrisk kraft fra eget vannverk. Innføring av elektrisk kraft førte til flere forbedringer for kobberverket, og Kåfjord fikk elektrisk vegbelysning tidligere enn mange byer i Sør-Norge. I den svenske perioden ble det bygget nytt smelteverk nærmere Storgruva. Svenskene bygde flere nye bygninger, blant annet ny stor butikk og et flott kontorbygg på Heitmannplanet. Etter at driften ble lagt ned i 1909, ble flere av bygningene flyttet til gruvesamfunnet i Sulitjelma, og unngikk dermed den brenningene i 1944.

5.2 Hageanleggets hovedtrekk beholdes

Hovedtrekkene i hageanlegget ble beholdt i den svenske perioden. Beplanting og avgrensning av hagen forble uendret. Kjøreadkomsten og de grusete vegene ble beholdt inntakt. Det ble foretatt enkelte endringer og moderniseringer på hovedbygningen, og i 1903 ble det lagt inn elektrisk strøm i direktørboligen fra Kåfjords eget vannverk.

5.3 Direktørboligen og andre bygninger

Direktørboligen ble utbedret og modernisert i den svenske driftsperioden. Hovedbygningen var nærmere 60 år da svenskene overtok kobberverket, og den hadde stått tom de siste 18 årene. De seks-rutede empirevindue ble skiftet ut med store femdelte vinduer i jugendstil i midtseksjonen og den venstre sidefløyen, og med T-postvinduer i den høyre sidefløyen. Taktekket av tre på midtfløyen ble byttet ut med skiferheller av samme type som hadde ligget på sidefløyene siden den engelske perioden.

Fjøset ble bygget ut mot vest i denne perioden fra ca. 60 m² til ca. 120 m². Dette er synlig på fotografier fra før den svenske driftsperioden sammenlignet med kart opptegnet av sersjant G. Sletnes i 1904.

5.4 Kjeglebanen og tennisbanen

Kjeglebanen og tennisbanen er vist på kartet fra 1904, slik at vi regner med at disse delene av hageanlegget ble liggende uendret gjennom den svenske driftsperioden. Fotografier fra begynnelsen av 1900-tallet viser spillere med tennisracketter på tennisbanen foran The House. Tennis var fortsatt en populær sport blant de bedrestilte i samfunnet. Kjeglespill var blitt umoderne mot slutten av 1800-tallet, men banene var vanligvis solid bygget slik at den svenske driftsledelsen har valgt å beholde den. Kjeglespill var dessuten godt kjent i Sverige, og hadde vært populært her siden 1500-tallet seg (C. Lewenhaupt/P. Ridderstad: Kjeglespill och kagelbanor i Sverige).

5.5 Lysthus

Lysthuset kan ha blitt bygget på slutten av den engelske driftsperioden, men mest sannsynlig har den blitt satt opp i den svenske perioden ettersom den fortsatt var i god behold da husmorskolen flyttet inn. Lysthuset var åttekantet, hvitmalt og med utskjæringer i sveitserstil.

Gulvarealet var ca. 12 m². Lysthuset har enkelte fellestrekk med paviljonger som ble bygget i Tromsø på 1880-tallet (dr.art Ingebjørg Hage). Den har sannsynligvis blitt bygget etter typetegninger eller prefabrikerte elementer.

5.6 Dueslag

Dueslaget ble beholdt uendret i denne perioden og er synlig på flere fotografier og opptegningen fra 1904. Det er uvisst om det fortsatt ble holdt duer. Dueslaget har fortsatt stigen intakt på fotografier av hageanlegget, slik at det er ikke usannsynlig at dueslaget var i bruk i denne perioden også.

5.7 Beplantning i anlegget

Ingen store endringer ble gjennomført i vegetasjonen som danner rammen rundt anlegget. Bjørketrærne er i god utvikling, og er beholdt som en grønn ramme også der lysthuset er satt opp.

Den øvrige plantebruken vet vi lite om. Vi har lite grunnlag for å kunne dokumentere at det ble plantet ut busker eller lignoser av noe slag. Vi har ikke billedmateriale fra seinsomre for denne perioden til å kunne fastslå hva de eventuelt hadde av stauder og sommerblomster. Stauder og sommerblomster ble imidlertid tidlig tatt i bruk i Altaområdet.

De mest vanlige staudene fra århundreskiftet var bl.a riddersporer, storhjelms, akeleie, honningknoppurt, reinfann, prestekrage, sibirlerkespore, martagonlilje, klosterpeon, småhjerte og løyntantshjerte. De mest vanlige sommerblomster, som vanligvis ble drevet fram i drivbenker i privathager var bl.a sommerasters og sommerlevkøyer, gyldenlakk, fløyelsblomst, stemorsblomster, solsikke, kornblomst og springfrø (hagebrukskandidat Kristian Nyvoll).

6. HUSMORSKOLETIDEN (1914-1944)

6.1 Husmorskole - endringer og blomstringstid

Etter at driften ved kobberverket var ferdig avviklet, ble direktørboligen og eiendommen Skogtun overtatt av staten ved Finnmark Skogfond. I 1916 flyttet Finnmark husmorskole inn i bygningene, og i løpet av få år blomstret hageanlegget i fornyet prakt. Husmorskolen hadde holdt til på Jøraholmen gård ca. 9 km ovenfor Bossekop siden 1911. Det var flere som la ned et stort uegennyttig arbeid med å få husmorskolen i godt gjenge. Spesielt frk Magnussen og frk Gaarder som var henholdsvis bestyrerinne og altmulig lærerinne gjennom alle årene i Kåfjord.

6.2 Direktørboligen og andre bygninger

Elektrisitet var allerede lagt inn i bygningen, og den hadde et godt utstyrt kjøkken og store rom. Rommene egnet seg ikke særlig til undervisning, men i hvor stor grad bygningen ble ombygget er uklart. Små hybler ble innredet for personalet, samt soverom for elevene. Fjøsset på baksiden ble brukt til praktisk og teoretisk undervisning i fjøsstell, melkestell samt grovkjøkken (slakting og partering).

6.3 Kjeglebanen og tennisbanen

Både kjeglebanen og tennisbanen ble fjernet i denne perioden fordi de var forfalt og gått ut av bruk. Grusen ble fjernet og området ble arrondert og tilsådd. Paviljongene i hver ende av kjeglebanen ble revet og fjernet. I 1916 var de nesten 80 år gamle og sannsynligvis i dårlig forfatning.

6.4 Lysthus

Lysthuset ble beholdt og pusset opp. Flere av elevene og hele kull fra Husmorskolen er fotografert foran lysthuset. Ingen betydelige bygningsmessige endringer har vært utført på bygningen. Lysthuset var hvitmalt med en kontrastfarge på utvalgte detaljer.

6.5 Dueslag

Dueslaget ble også stående og er tydelig på fotografier fra 1920-tallet. Dueslaget ble vedlikeholdt, men var sannsynligvis ikke i bruk i denne perioden. På fotografiene kan en se at stigen er fjernet.

6.6 Stauder og sommerblomster

Det var frk Gaarder som hadde hageanlegget som sitt spesialfelt, og hagestell og hagebrukslære stod på timeplanen for elevene med følgende instruks for undervisningen "i alt praktisk arbeide maa tas bestemt sikte paa gjennomført økonomi, orden og renslighet samt rask og noiaktig arbeidsutførelse".

Lange rekker av stauder (storehjem, akeleier, georginer) omkranset gangvegene, og i rondellen ved hovedadkomsten fantes et stort bed av fargesterke ringblomster. Ved hovedinngangen bugnet det av humle oppover langs veggene og rundt søylene.

6.7 Prydbusker og trær

Det finnes fortsatt gjenværende eksemplarer av rogn- og grantrær som er plantet inn i anlegget i husmorskoletiden. Det er ikke foretatt kjerneborringer for å aldersbestemme noen av trærne, men ut fra høyde og generelt inntrykk kan de antas å være mellom 60-80 år gamle. Trærne var plantet i ytterkantene av hageanlegget som en forsterkning av rammen rundt anlegget.

Samtlige av trærne er i dag på retur og har ikke klart å formere seg på stedet. Grantrærne har sannsynligvis vært frøplanter fra f.eks Bjørkås gartneri (anlagt 1896) i Tromsø, og kan være av typen nordmannsedelgran. Rognetrærne er ikke av den stedlige arten som vokser vill i Kåfjord, og de har sannsynligvis kommet fra et gartneri.

6.8 Nyttelhage

Husmorskolen dyrket nyttevekster til egen husholdning. Hagebruket stod sterkt i Altaområdet på denne tiden og de vanlige artene som ble dyrket var bl.a poteter, hodekål, gulrøtter, kålrot, erner og salater. Hagebruksteori og -praksis var en del av undervisningen ved husmorskolen, og egen nyttelhage ble brukt i undervisningen (Fylkestingsprotokollen 1922 sak 83: Ny plan for husmorskolen i Alta og instruks for bestyrerinnen).

6.9 Vedlikehold og rutiner

Frk Magnussen og frk Gaarder tok bare ferie annethvert år, og oppholdt seg derfor i Kåfjord gjennom hele sommeren. De arbeidet i husmorskolen og passet hageanlegget. To elever ble valgt ut hvert år og hadde sommerjobb med å stelle både nytte- og prydhage i skoleferien.

Hele skoleåret var lagt opp med den målsetning å lære elevene gode rutiner, og skulle være en "skole for livet" (Britt F. Tangen: Fra The House til Kobberstad). Hagesetell stod på timeplanen over praktiske fag, og hagebrukslære var oppført som teoretisk fag (Fylkestingsprotokollen 1922 sak 83: Ny plan for husmorskolen i Alta og instruks for bestyrerinnen).

I instruksen for Husmorskolen står det under §4 "Skolen skal være knyttet til et gaardsbruk med have hvor elevene har adgang til å delta i alle de arbeider, som er av betydning for deres praktiske dannelsen".

7. NYERE TID/DAGENS SITUASJON

7.1 Den brente jords taktikk 1944

Direktørboligen og tilhørende bygninger ble brent av den tyske okkupasjonsmakten høsten 1944, på samme måte som de fleste andre bygninger i Kåfjord. Dette var et ledd i den brente jords taktikk, samtidig som befolkningen ble tvangsevakuert sørover. Begrunnelsen var at allierte russiske styrker ikke skulle få noen hjelp mht. forsyninger og innkvartering. Et herregårdsanlegg som hadde eksistert i Kåfjord i over 100 år lå i ruiner og aske.

7.2 Gjenreisningstiden

I årene etter krigen ble bygninger, kommunikasjoner og infrastruktur bygget opp igjen. På den gamle direktørboligtomten ble det vedtatt å bygge en skole på tomten - en barneskole denne gangen. Første byggetrinn stod ferdig 19... Skolebygningen ble lagt litt lenger oppe i bakken, omtrent der hvor lysthuset og det gamle kontoret hadde stått. Det var i første omgang en mindre trebygning med to klasserom, som siden er blitt bygget ut flere ganger med økende elevtall. Overskuddsmasser fra utgraving av kjeller ble lagt på nedsiden av bygningen slik at det ble en terrenghaug her.

7.3 Ny tid - nye funksjoner

Rester av direktørboligen og hageanlegget ble fjernet. Noe ble brent og en del ble tatt vare på av lokalbefolkningen, bl.a et par saluttkanoner fra direktørboligen. Avleggere av stauder og annet plantemateriale som hadde tilhørt direktørboligen ble hentet av ivrige husmødre og fikk nytt liv rundt omkring i hagene visstnok flere steder enn i Kåfjord. Husmorskolens blomsterprakt var kjent vidt omkring.

Det gamle hageanleggets grusganger var synlige så seint som i 1977 da det ble tatt flyfoto fra Kåfjord og eiendommen Skogtun er med. Denne delen av eiendommen ble brukt til ballspill, og sannsynligvis en gang i 1987 ble området fylt ut og planert med grus fra et lokalt grustak. Det grusete området dekker ca. 1500 m² og terrenget er hevet ca. 1 - 1.5 m over opprinnelig

terreng mot eiendomsgrensen i sørøst. Oppfyllingen har vært begrenset av den gamle støttemuren, bekkedraget i nord og det bratte terrengfallet mot sørvest. Dette medfører at hovedtrekkene og naturlige avgrensninger i landskapet fortsatt er beholdt, sammen med fysiske spor av hageanlegget (støttemur, portstolpe, innplantet vegetasjon)

7.4 Hageregistrering 1988

Sommeren 1988 var landskapsarkitektene Lill Anita Horn og Aaste Gulden på en registreringsreise i Vest-Finnmark på oppdrag fra Fylkeskonservatoren i Finnmark ved Einar Niemi. Oppgaven var kulturminneregistrering av gamle hageanlegg. Flere anlegg ble registrert i Altaområdet, og blant annet direktørboligens hageanlegg i Kåfjord. Registreringene er gjort på standard registreringsskjema for faste kulturminner (skjema 2) og nevner bl.a "Hagen er i dag helt rasert (...) I den tidligere prydhagen var det en paviljong, andedam, trapp i muren der portstolpene står, stakittgjerde på muren, humle på husveggen, blomsterbed med stauder og sommerblomster... anlegget som en gang har vært storslått !"

7.5 Eksisterende kulturspor i dag

Det viktigste kultursporet er selve landskapssituasjonen og at rammen rundt hageanlegget fra kobberværkstiden er i behold. Den lille haugen med spor av adkomstvegen fra kirken, de to elvene/bekkene som avgrenser eiendommen mot nord og sør, rammen av vegetasjon og terrengfallet ned mot fjorden gir fortsatt holdepunkter for det gamle hageanlegget. De fysiske kulturspor som finnes i dag fra den engelske driftsperioden er foruten synlige spor av adkomstvegen, støttemuren som lå i bakkant av direktørboligen og portstolpen som står der vegen gikk ned til brygga og butikken. Fra husmørskoletiden finnes rester av innplantet vegetasjon bl.a rognetrær og grantrær, samt riddersporer og villrips.

7.6 Norsk Kulturfond/ Norsk Kulturråd

Prosjektleder søkte i samarbeid med Alta Museum, Norsk Kulturråd om tilskudd til registrering av eksisterende kulturspor og kartlegging av hageanlegget ved direktørboligen. Norsk Kulturråd behandlet søknaden og innvilget midler fra Norsk Kulturfond under forutsetning av at prosjektet ble etablert med samme prosjektadministrasjon som Fotefar mot nord-prosjektet i Alta kommune og med Alta Museum som økonomisk ansvarlig.

7.7 Fotefar mot nord - prosjektet

Samtlige kommuner i Nordland, Troms og Finnmark, samt nordlige del av Nord-Trøndelag fikk i 1993 tilbud om å delta i et reiselivsbasert kulturprosjekt. Filosofien bak dette prosjektet var at hver kommune i de tre (fire) fylkene skulle ha en mulighet til å melde seg på med et kulturminne som skulle representere et "fotefar" i hver enkelt kommune. Prosjektet forutsatte en delt finansiering fra de kommunene som ønsket å delta og Landsdelsutvalget i Nord-Norge, samt de enkelte fylkeskommuner.

Alta kommune valgte Kobberværket i Kåfjord som sitt fotefarprosjekt. Alta Museum fikk ansvar for prosjektet, og det ble ansatt en prosjektleder som begynte sitt arbeid våren 1996. Prosjektet skulle tilrettelegge en tursti gjennom kulturminneområdet, det skulle settes opp informasjonsskilt og produseres en brosjyre. Gjennom fotefarprosjektet er direktørboligens

hageanlegg synliggjort ved oppsetting av et lokalitetsskilt på den lille haugen og ved en beskrivelse i brosjyren hvor rekonstruksjoner av hageanlegget er presentert.

7.8 Skoleutvidelse på direktørboligens tomt

Eiendommen hvor direktørboligen engang lå ble i 198.. regulert til skoleformål i godkjent reguleringsplan. Parallelt med oppstart av Fotefar mot nord-prosjektet startet prosjektering av en utvidelse av Kåfjord skole med ekstra undervisningslokaler og gymsal. Den nye skoleutvidelsen hadde ingen bevisst holdning til eiendommens tidligere historie, men bygningen ble plassert ganske nøyaktig hvor den gamle hovedbygningen engang stod. Selv om inngangspartiet er noe forskjøvet i forhold til den opprinnelige hovedinngangen, gir bygningens dimensjoner sammen med takkledningen av skifer assosiasjoner til den gamle direktørboligen.

7.9 Kulturminnevern vs. skoleutbygging - enten/eller ?

Det at eiendommen ble tatt i bruk til skoletomt etter at direktørboligen brant ned i 1944, har gjort at flere av kulturminnene er forsvunnet. Flere står i fare for å forsvinne dersom tiltak ikke blir iverksatt. Eiendommen er interessant som kulturminne for å synliggjøre og dokumentere den helhetlige historien om driften ved kobberverket i Kåfjord. Historien knyttet til direktørboligen og hageanlegget griper inn i historien til Kåfjord og altasamfunnet forøvrig

Skolens utearealer har tradisjonelt vært benyttet til ballek, trimløyper og andre faste installasjoner. Utearealene har ikke vært en del av den pedagogiske tilretteleggingen, men har i hovedsak vært benyttet til fri lek og fysisk aktivitet imellom den pedagogiske undervisningen. Nyere forskning viser at lek ute i naturen er av avgjørende betydning for barns utvikling av motoriske ferdigheter dvs. klatring i trær, bevege seg i ulendt terreng og i skog/langs elvebredder og bekker, balansere på steiner osv.

7.10 Framtidig rehabilitering av hageanlegget

Den nye læreplanen Reform 97 setter helt nye målsettinger for undervisning mht. å ta i bruk lokale ressurser, lokalhistorie og lære gjennom praktisk erfaring. Her ligger det store ubrukte ressurser ved en tilrettelegging av utearealene ved Kåfjord skole hvor lokalhistorien er både lett tilgjengelig og godt synlige.

En kombinert tilrettelegging av området for å møte både skolens og kultur-/reiselivsinteresser bør være mulig å gjennomføre. De ulike brukergrupper vil benytte anlegget til forskjellige tider av uken og året. Hovedutfordringen blir å utarbeide en samlet rehabiliteringsplan for området hvor de ulike brukergruppene behov blir kartlagt, og hvor de ulike grupper er representert og deltar aktivt i restaureringsarbeidet.

Filosofien ved en slik rehabilitering vil være at ny funksjon på eiendommen vil medføre nye former: Det er ikke snakk om en fullstendig restaurering av hageanlegget til slik det engang var. Inspirasjonen til rehabilitering av anlegget hentes fra hagens tidligere historie, og eksisterende fysiske kulturspor sikres/restaureres.

Mulige løsninger har vært diskutert med Kåfjord skole som er positive til tiltaket. Det har vært avholdt møter hvor idéer har blitt luftet mht. hva skolen ønsker å bidra med. Flere tiltak vil kunne gjennomføres på dugnad under kyndig ledelse og etter arbeidstegninger. Tiltak som har

vært droftet er restaurere andedammen, å bygge en kopi av dueslaget hvor skolen kan lære om duehold, rydde langs bekken, etablere en skolehage til dyrking av grønnsaker og restaurere noen av staudebedene.

LITTERATURLISTE

Austad/Eggen m.fl 1993	Ta vare på gamle hager	SFFL/Hageselskapet
Lewenhaupt/Ridderstad	Kjagelspel och kagelbanor i Sverige	Nordiske Museet, Stockholm
Mørkved/Hage 1994	Hagekulturen i Tromsø	Ottar 5/95, Tromsø Museum
Nielsen, Jens P. 1987	I kopperverkets tid	Alta historielag
Nielsen, Jens P. 1990/1995	Altas historie	Alta kommune
Ofstad, Mette 1979	Kobberverket i Kåfjord	Skoledirektøren i Finnmark, Vadso
Rømcke/Kollandsrud/	Gode råd om vinduer i eldre hus	Fortidsminneforeningen
Eriksen 1980	Horisontalplan over Kaafjord	
Sletnes, G 1904	Fra The House til Kopperstad	Altaboka 1988, Alta historielag
Tangen, Britt F. 1988		

ANNET KILDEmateriale

Sletnes, G 1904 Horisontalplan over Kaafjord
 Div. billedmateriale utlånt fra Alta Museum, Statsarkivet i Tromsø, Hammerfest historielag og Hjordis Heitmanns fotosamling.

KILDER

Mette Eggen, l. ammanuensis, Institutt for landskapsplanlegging, NLH-Ås.
 Ingebjørg Hage, dr. art. kulturvernleder, Troms fylkeskommune, Tromsø.
 Kristian Nyvoll, hagebrukskandidat, Institutt for hagebruk, NLH-Ås.
 Harry Pettersen, pensjonist, Kåfjord.
 Werner Daniloﬀ, rektor Kåfjord skole, Kåfjord.
 Kristine Daniloﬀ, lærer Kåfjord skole, Kåfjord.
 Ranveig Pedersen, Kåfjord bygdelag, Kåfjord.

Kåfjord Hageanlegg

- Direktørboligen

312
174
528

Direktørboligen

☼ "Fotefar mot Nord"

Lark MNLA A. Veiseth

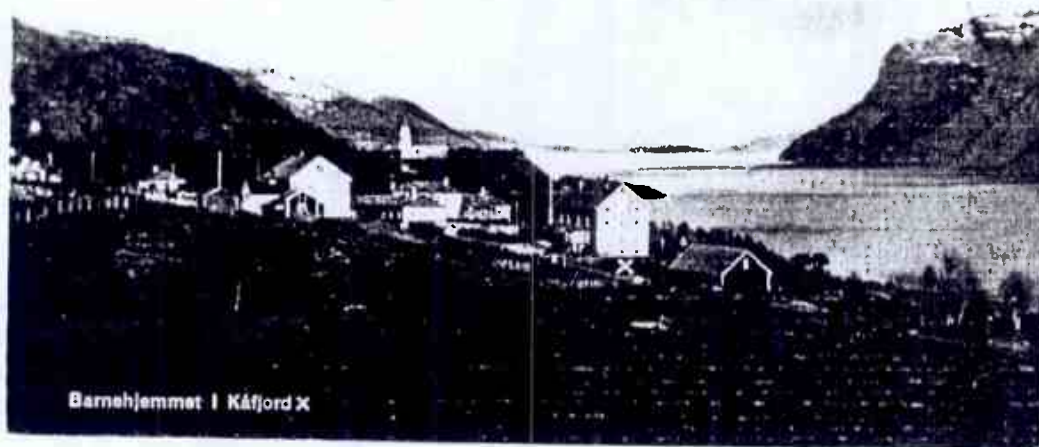
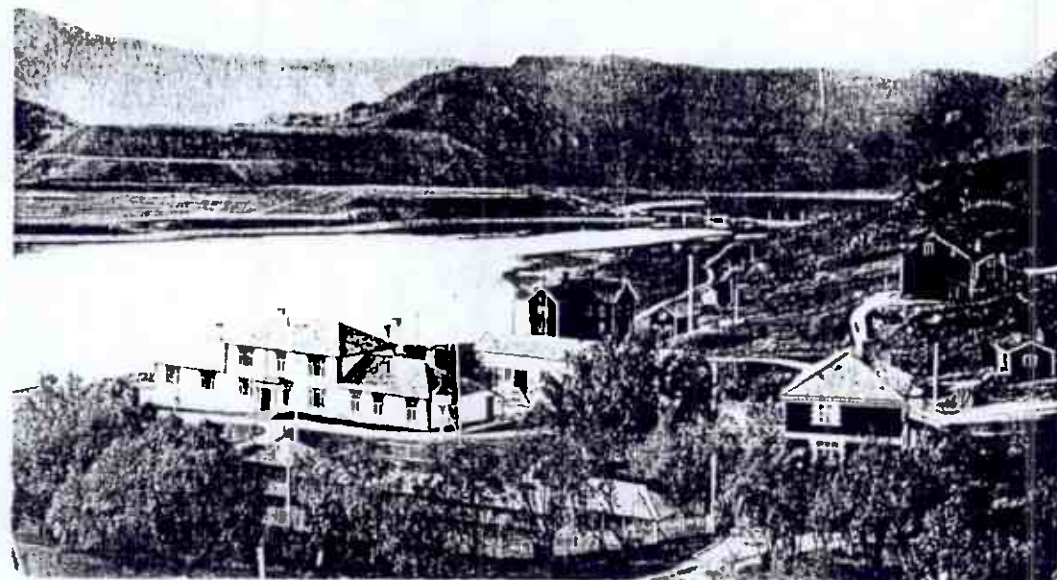
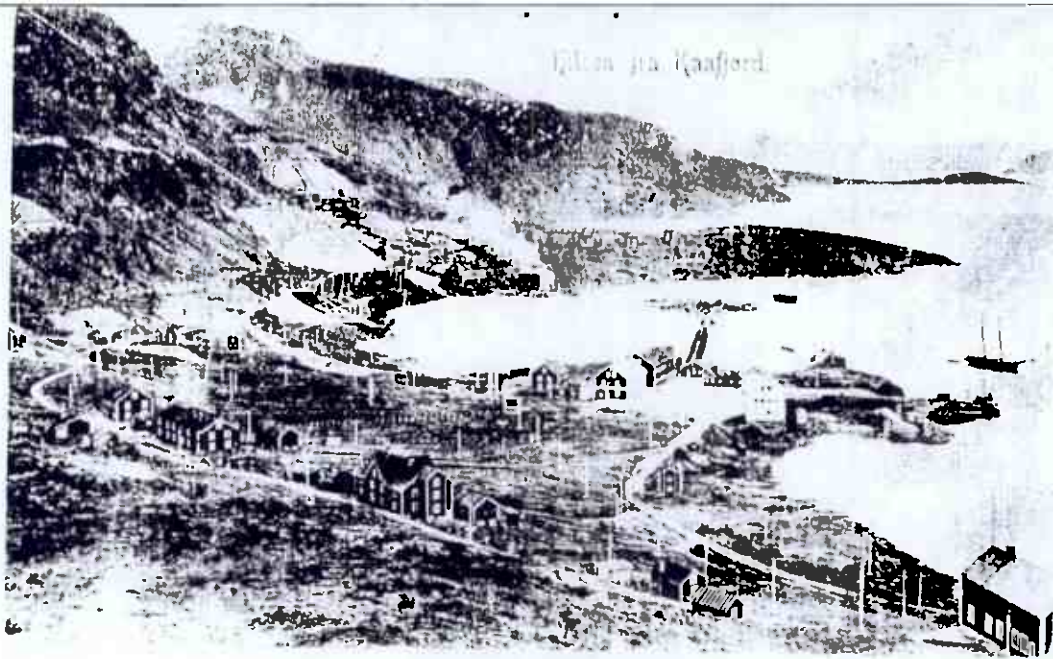
HORIZONTALPLAN

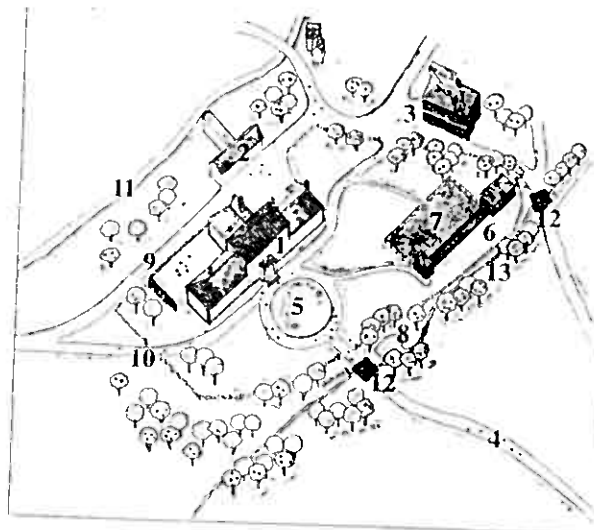
KAAFJORD

Skala 1:1000

12.000 m

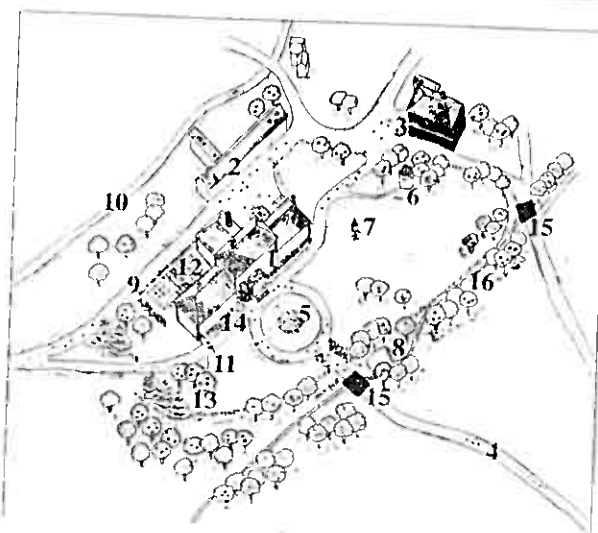

Den engelske driftsperioden.
Direktørboligen og hageanlegget
1838-1878.

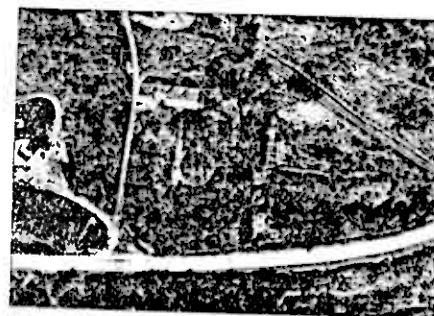
1. Direktørboligen
2. Fjøs / driftsbygning
3. Kontorbygning
4. Hovedadkomst
5. Rondell
6. Kjølebane
7. Tennisbane
8. Andedam
9. Slaggsteinsmur
10. Port ned til butikken
11. Gårdselva
12. Tiebru
13. Stakingjerde

Illustrasjoner: Anita Veiseth, 1996.

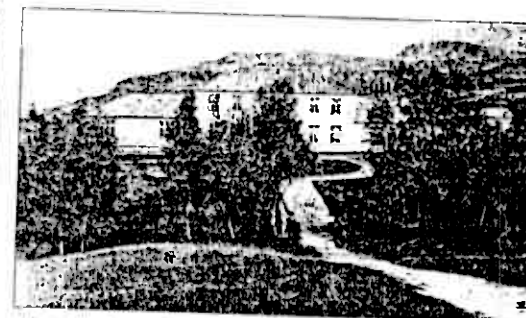

Husmorskoleperioden 1914-1944.

1. Direktørboligen
2. Fjøs / driftsbygning
3. Kontorbygning
4. Hovedadkomst
5. Rondell
6. Lysthus
7. Dueslag
8. Andedam
9. Slaggsteinsmur
10. Gårdselva
11. Flaggstang
12. Grønnsakhage
13. Implantert rogn og gran
14. Stauderbed, akasie, ungblomster, storehjelv
15. Tiebru
16. Stakingjerde

Rester av hageanlegget sett fra lufia.
Foto: Wilerøe, 1977.

Adkomsten fra den lille haugen foran «The House».
Foto: Einar, ca 1900. Fra Hjerdys Heimmanns fotosamling.

Foto til høyre: Saluttikanon fra «The House».
Eies i dag av Hjerdys Heimmann.

Portstolpe og stauderester. Foto: Anita Veiseth, 1996.

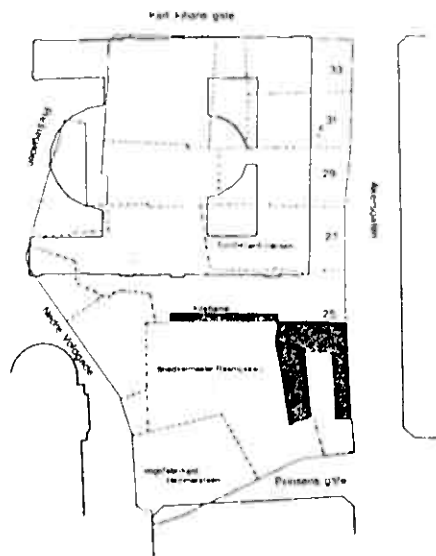

Der direktørboligen stod, ligger nå Kålfjord skole. Der det en gang var et engelsk hageanlegg, har skolen fotballbane og lekeplass. De eneste sporene etter anlegget er støttemuren mot sør, en portstolpe, og antydning av vegen fra direktørboligen mot kirka. Det er satt opp et informasjonskilt ved den gamle vegen.

å gjøre i travle sommermånedene med salting og sylting og mange gjester.

En av de fineste «løkkebanene» må vel være den som Thor Olsen lot bygge i forbindelse med sin arklåve ute på Sørenga. Langs hele låvens bakvegg la han en innebygget kjeglebane med et tilstøtende spillehus av bindingsverk. Man kan tenke seg hvordan Thor Olsen, etter at den sto ferdig i 1825, dro dit ut sammen med sine venner på vakre sommerettermiddager. I det forebyggjorte spillehuset har de inntatt sine måltider og forfriskninger, mens de imellom slagene har åpnet døren til kjeglebanen og gjort et par kast for morsjonens skyld. Dessverre, låven ble revet for vel 20 år siden.

Vi kjenner også til en privat kjeglebane fra samme tid innenfor byens daværende snevre grenser. Riksarkivar H.J. Huitfeldt-Kaas forteller i sine erindringer om sitt barndomshjem, som lå til Akersgata og hvis hage dekket hele nåværende Wessels plass. Det var en vidunderlig hage fylt med blomster, hærbusker og frukttrær. Og attpå til var her «en smuk Kegelbane med 6 a 8 Vinduer til Haven, deraf et i hver af sammes Ender. Tømmeret var en Gave fra min Morfar Lieutenant Brochmann og hugget i Kirkeruds Skov. . . Havens Kegelbane blev i det første halve Snes Aar efter sin Opførelse ofte benyttet i Sommertiden af Fader og hans Fætter Wilhelm Huitfeldt tilligemed flere af deres Venner og Bekjendte. . . . Elter at imidlertid flere af disse i Embeds Medfør havde forladt Christiania, og Fader var bleven ældre, spilledes der sjeldnere og sjeldnere og efter den Tid Haven var forandret, maaske slet ikke mere, uagtet alle Apparater fremdeles vare forhaanden.» Nå var det husets to sønner som tok kjeglebanen i besiddelse, de brukte den som en hagepaviljong hvor de usjenert kunne drive på med alle sine aktiviteter. Hele denne idylliske eiendom ble rasert i forbindelse med oppføringen

Akersgata 25. Huset og kjeglebanen er skravert. Omrisset av Stortinget er tegnet inn.

av stortingsbygningen.

Museet er så heldig at det har et sett kjegler. Det har vi lånt av familien Scheibler da deres eiendom på Nordstrand for få år siden ble solgt til utbygging. Den tilhørende bane ble bygget så sent som i 1901. Dens byggeherre har senere uttalt litt skuffet: «1901 blev der bygget en Kegelbane, som hidtil ikke har faaet den Anvendelse og Paaskjønnelse som den fortjener.» Saken var vel at det var i seneste laget, interessen for kjeglespill var for sterkt nedadgående.

De private hagebanene som vi i det foregående har sett eksempler på, var meget vanlige, men det var neppe på disse den store spillelidenskap slo ut i full blomst. I forrige århundre fantes det ikke en kro, et bevertningssted eller fornøyelsesestablisement som ikke hadde en kjeglebane eller to – og det var her det foregikk. I avisenes annonsespalter forsøkte gjestgiveriene å overgå hverandre

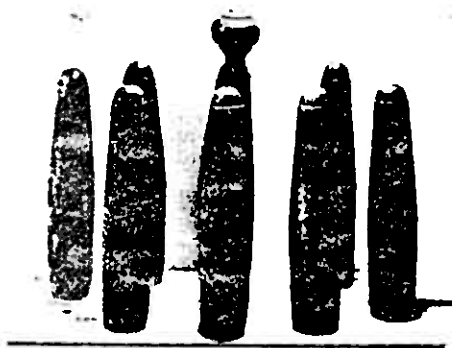
Kjeglebanen på eiendommen Skovheim, Ekebergveien 210. Revet i slutten av 1970-årene. Foto Byantikvaren. Under: Kjegler fra Skovheims bane. (Oslo Bymuseum).

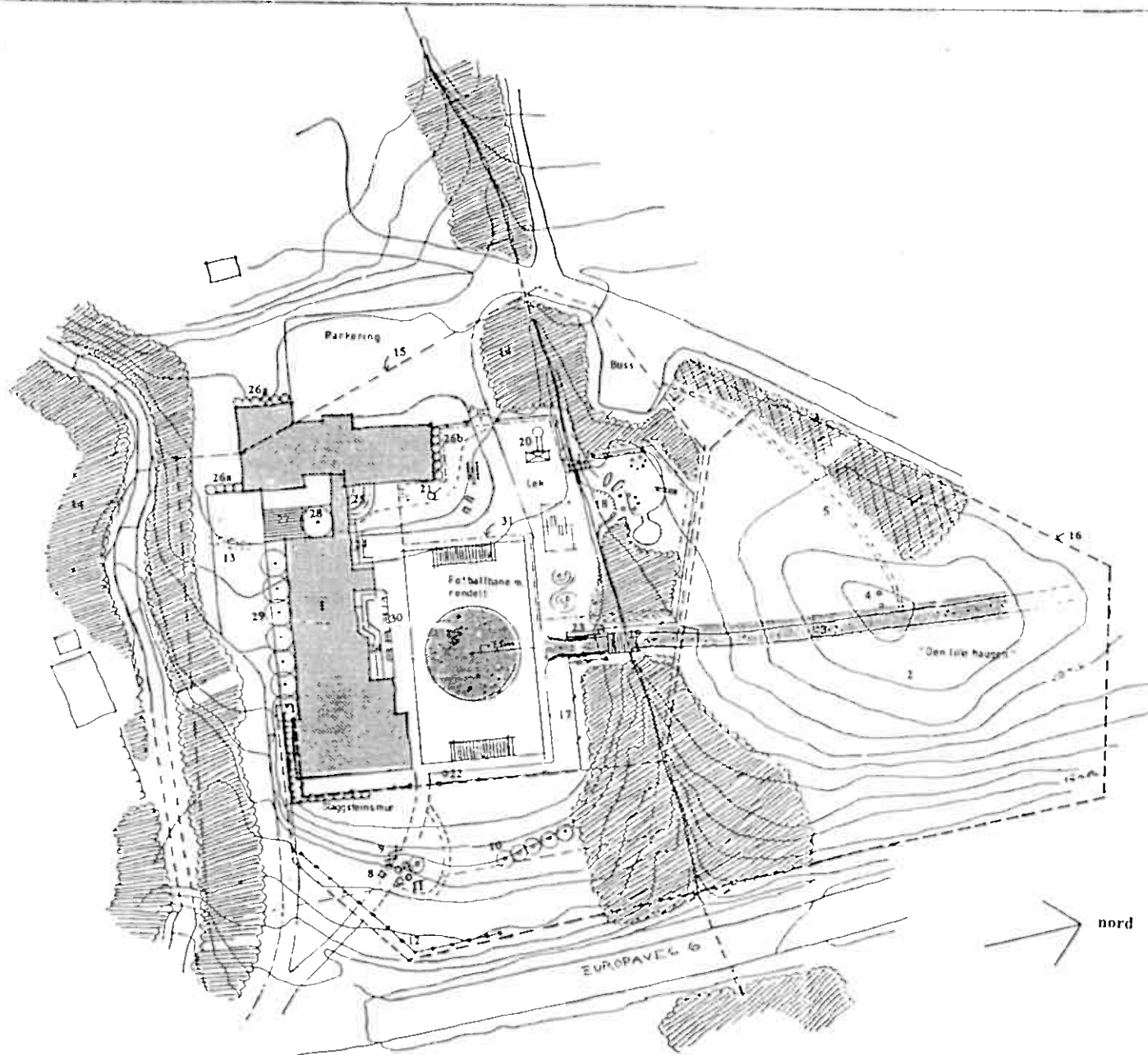
med fristende tilbud i form av fine premier. Og det var et assortert utvalg av gjenstander som det ble lokket med: sølvbeslåtte merskumspiser, syskrin, jaktgevær, mahogny konsollbord, ja til og med «to store, indkjørte Gedebukke med Vogn og Sæler». Men alle disse gevinster bleknet i forhold til hva kjeglebanen i Møllergata 1 kunne tilby 19. desember 1856 – en levende hoppe. Mange var det som fant veien hit denne førjuls-kvelden.

Kjeglespillet på enkelte av disse utskjenkningssteder kunne minne mistenkelig om hasard, noe som var strengt forbudt. Det var ikke bare småpenger som ble satset. Det er ikke vanskelig å forestille seg at det har oppstått krangel mellom beduggede spillere, det var ikke bare «honette» personer som besøkte disse stedene. Hos oss har vi ingen sikre holdpunkter for at politiet har grepet inn overfor driften av kjeglebaner. Fra Sverige vet vi derimot at myndighetene grep inn og satte opp regler da spillet tok helt overhånd i slutten av forrige århundre.

Kjeglebanen på løkken Rolighed

I løpet av 1900-årene var som allerede nevnt, de fleste kjeglebaner forsvunnet. I Oslo er såvidt vites bare en eneste tilbake, og den ligger i Professor Dahls gt. 30 oppe på muren mot Schives gate. Kjeglebanen skriver seg fra det gamle løkkeanlegget Rolighed og ble satt opp omkring år 1800, en relativt tidlig privat bane. Det tilhørende spillehuset har fine detaljer med slettpanel og en søyle som bærer det fremspringende taket. Selve banen har ukantet panel av kraftige dimensjoner. Materialene er gedigne, og

tegningsnøkkel:

- 1 Skolebygningen i dag
- 2 "Den lille haugen"
- 3 Restaurering av kjølvæg m/strandgrus
- 4 "Fotefar mot nord" - skilt
- 5 "Fotefar mot nord" - sti
- 6 Fotballbane 20x35 m med randellen markert med strandgrus og brøststeinkant
- 7 Restaurering av slaggsteinmur
- 8 Registrert portstolpe (den engelske perioden)
- 9 Registrerte grantrær (husmorskoletiden)
- 10 Registrerte rognetrær (husmorskoletiden)
- 11 Registrerte stauder/ridderspore (husmorskoletiden)
- 12 Registrert gjerde (husmorskoletiden)
- 13 Registrerte ripsbusker, fjernet (husmorskoletiden)
- 14 Brynvegetasjon langs elver/bekkedrag
- 15 Eiendomsgrense "Skogstua"
- 16 Område med høy verneverdi som synliggjør anleggets plassering i landskapet, med "den lille haugen" og eksisterende kulturspor
- 17 "Kopi" av stakittgjerde (den engelske perioden)
- 18 "Kopi" av andedam (den engelske perioden)
- 19 "Kopi" av trebruer (den engelske perioden)
- 20 "Kopi" av kjølebane, tilpasset lek (den engelske perioden)
- 21 "Kopi" av duealag, tilpasset lek (den svenske perioden)
- 22 "Kopi" av flaggsteng (husmorskoletiden)
- 23 Rekonstruksjon av staudbed (akeleier)
- 24 Rekonstruksjon av staudbed (ridderspore, humle, primula)
- 25 Rekonstruksjon av sommerblomstbed (ringblomst)
- 26 Rekonstruksjon av bærbusker (a rips, b solbær)
- 27 Rekonstruksjon av grønnsakshage/skolehage
- 28 Utplantet stikling av husmorskolerose (9), en stamme
- 29 Utplantede stodegne rognetrær, flerstammet
- 30 Sittbenker langs frontfasade
- 31 Nærlieksområde for barnehagen med f.eks. balanselek, buskenettiv, sandbasseng, skille lagt i terreng, lekelahtym, lesteder, lekobøter, leke-/gyngedyr, og som beskrevet under punkt 18-21

restaureringsprinsipper:

- ny funksjon
- ny form
- restaurering/vern av eksisterende kulturspor
- inspirasjon fra hagens tidligere stadier

fargenøkkel:

- ☐ fra den engelske perioden 1838-1878
- ☐ fra den svenske perioden 1895-1909
- ☐ fra husmorskoletiden 1914-1941
- ☐ nytilført

Alta Museum - Fotefar mot nord
Direktorboligens Hageanlegg i Kåfjord

Dato: 21.08.97 Prosjekt: 9/07 Tegnet av
SKISSE FOR RESTAURERING m=1:500

Landskapsarkitektkontoret NORD as
Søruskinervu 9, 9500 ALTA
tlf 78 44 00 88 fax 78 44 00 87